

Demokratins dilemma

I skrivande stund råder ännu ovisshet om valutgången. Men när detta läses är resultatet kungjort och valsegraren utropad. Oavsett utgång väcker emellertid hela valprocessen med debatter och inlägg i alla slags media, med löften om vad som ska göras, med miljarder som lovas åt det ena eller andra hållet, frågor om vad som egentligen sker i valet – om demokratin både som form och innehåll.

I regeringsformen från 1974 heter det i portalparagrafen att »all offentlig makt i Sverige utgår från folket». Vanligen brukar det förstås som att när folket lagt sin röst och det finns en majoritet i riksdagen, så har denna majoritet rätt att fatta beslut om allt och alla. När makten har sagt sitt är diskussionen avslutad. Därefter gäller de fattade besluten som alla har att följa.

Ett kyrkligt exempel på denna inställning kan man hitta i en ledare i Svensk Kyrkotidning, där skribenten apropå trohet mot den nya Kyrkohandboken hävdar, att alla som verkar i kyrkan har »att vara lojala med de ordningar som kyrkan beslutat om. Då är vi också lojala med kyrkans medlemmar, de som ytterst sett har fattat beslutet» (SKT 7/2018).

Om man ser närmare på denna frågeställning blir det tydligt att en seriös diskussion inte kan nöja sig med att konstatera att majoriteten alltid har rätt. I kyrkan är det inte kyrkans medlemmar utan kyrkans Herre som är den avgörande och slutgiltiga instansen. Även i regeringsformen finns i varje fall en antydning till en instans över folkviljan. Portalparagrafen avslutas nämligen med konstaterandet att »den offentliga makten utövas under lagarna». Om således riksdagen skulle fatta ett beslut som strider mot »lagarna» – vanligen grundlagarna – är beslutet ogiltigt.

Detta gäller inte endast Sverige utan flertalet västerländska demokratier. Många länder har en författningsdomstol som ytterst kontrollerar om lagar strider mot grundlagen. Visserligen har Sverige inte någon författningsdomstol – vilket dock skulle behövas – men det finns andra spärrar vilka värnar enskildas rätt och rättigheter.

Liksom många andra länder har Sverige antagit FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, varför beslut av myndigheter och riksdag kan överklagas med hänvisning till dessa. Ett exempel är barnmorskan Ellinor Grindmark, som till Europadomstolen överklagat arbetsdomstolens beslut, att hon inte blivit diskriminerad när hon, med hänvisning till att hon inte medverkade vid aborter, vägrades anställning.

Å ena sidan står således majoritetens möjlighet att fatta vilka beslut som helst, å andra sidan finns kravet att de beslut som fattas begränsas av principer och värden som står över den lagstiftande församlingen. Detta skulle kunna kallas för demokratins dilemma, ett dilemma som alltmer aktualiserats de senaste åren. Bakgrunden är framväxten av rörelser och partier i några länder, som velat begränsa en del rättigheter som hittills ansetts odiskutabla. Ett tydligt exempel är asylrätten, som i flera länder omgärdats av bestämmelser avsedda att hindra flyktingar att söka asyl. Så har länder som Ungern och Italien i praktiken avskaffat asylrätten genom att hävda att de följer folkviljan – en folkvilja som kommer att stå över grundläggande principer.

Demokrati har blivit en så självklar styrelseform att den riskerar att hota sig själv, vilket vi ser i populismens kölvatten, som – paradoxalt nog – kan leda till ledare med diktatoriska ambitioner. Historien känner flera förfärande exempel, vilka tycks upprepas i vår egen tid. En stat, vars värderingar ytterst vilar på majoriteten, kan därför oväntat och oförutsägbart plötsligt gå djupt vilse.

I denna situation har kyrkan en kallelse att visa på att en demokrati utan förankring utanför folkviljan riskerar att bli offer för populistiska strömningar, en utveckling som blir alltmer påtaglig i västvärlden. Denna för en fungerande demokrati så nödvändiga förankring har två

fästpunkter: den ene är att alla människor är skapade till Guds avbild, den andra att människan trots sin otillräcklighet, sin synd, är försonad genom Jesu Kristi offer. Dessa två grundbultar ger varje människa ett okränkbart värde – oavsett om hon är fattig, änka, främling eller faderlös, för att använda profeternas sociala begrepp, för vilka varje samhälle har ett särskilt ansvar.

På juridiskt språk talar man om naturrätt, en rätt som härleds ur att det finns vissa givna och gemensamma värden och värderingar som är lika för alla. Teologiskt handlar det om skapelseteologi – att i begynnelsen skapade Gud människan till sin avbild. Nu brukar såväl kyrkliga som sekulära röster hänvisa till alla människors lika värde. Ordet *värde* är en översättning av engelskans *dignity*, vilket hellre borde översättas med *värdighet*, inte minst för att undvika att begreppet värde leder tankarna till ekonomiskt värde.

Som skapad till Guds avbild har således varje människa en värdighet som det är synd att förgripa sig mot. Eller med Jesu ord: *Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig* (Matt. 25:40). För att omsätta detta i praktisk handling krävs avvägningar, vilka måste regleras av lagar och regler. Till politiken hör att såväl stifta dessa lagar som att begränsas av dem. Lagar som inte stärker varje människas värdighet, oavsett hennes bakgrund och personliga förutsättningar, är möjligen legala – men definitivt inte legitima. Kyrkan vet detta – men en kyrka som likt Svenska kyrkan är dominerad av riksdagspartiernas inflytande tenderar mer att följa det politiska kravet än att leva lyhörd för Jesu ord.

Här brukar ofta utläggningar i detta ämne sluta, i människors lika värde. Men kyrkan har mer att säga, inte minst att på jorden är *synden med i allt och ger åt allt det sköna en främmande gestalt* (Sv. ps. 322). Den ofrånkomliga synden, att vi som människor inte självklart strävar efter det som är rätt, sant och gott, är det tyngsta skälet till denna för demokratin nödvändiga förankring i orubbliga värden oavsett majoritetens vilja. Mitt i välviljan kan oviljan finnas, mitt i altruismen kan intoleransen döljas, mitt i den goda ambitionen kan egoismen frodas. Ormen gömmer sig även i det vackraste paradiset – även i demokratins.

Kyrkan har just därför en oavlåtlig kallelse att peka på att den bästa garanten för att demokratin inte förfaller till majoritetsförtryck är insikten att den också måste vara grundad på naturrättsliga värderingar – att människan är skapad till Guds avbild och att förlåtelse och upprättelse är möjliga i Jesu namn.

När ledaren skrivs är valresultatet ännu inte känt men det spelar mindre roll. Avgörande är att bejaka demokratin styrkor och inse dess begränsningar. För demokratin måste försvaras, inte försvagas.